

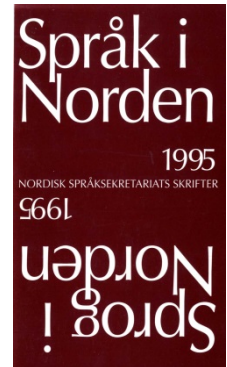
Sprog i Norden

Titel: Årets bog. Ulla Börestam Uhlmann: Skandinaver samtaler. Språklige og interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar

Forfatter: Else Bojsen

Kilde: Sprog i Norden, 1995, s. 100-105

URL: nordpub.org

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Årets bog

Ulla Börestam Uhlmann: Skandinaver samtaler. Språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar

Af Else Bojsen

Det nordiske sprogsamarbejde hviler på det vi kalder *det nordiske sprogfællesskab*. Dette fællesskab er etableret gennem sprogene *dansk, norsk og svensk*, som forudsættes indbyrdes forståelige, og som bruges som hjælpesprog i den nordiske kommunikation af de nordboer der ikke har disse sprog som deres modersmål. Man kan da sige at det nordiske sprogsamarbejde bygger på *det skandinaviske sprogfællesskab*. Men hvad nu hvis det viser sig at det skandinaviske sprogfællesskab er en and, at vi slet ikke har et egentligt sprogfællesskab i Skandinavien? Er gulvtæppet så trukket væk under det nordiske sprogsamarbejde?

Det er jo en kendsgerning at det på visse punkter står skraldt til med den internordiske *sprogforståelse* i dag. Ifølge de gængse fordomme udpeges moderne dansk talesprog som den største skurk i spillet, mens svenskernes selvbevidste storebrorattitude og den deraf følgende uvilje mod at gøre sig umage for at forstå anses for at være mindre skurkagtig, men dog skurkagtig. Norsk bokmål tegner sig for den mest heltelignende rolle, mens nynorsk er mindst lige så slemt som svensk for danskerne. Fordommene siger også at skolen i mange år har været for efterladende med hensyn til nabosprogsundervisningen, og at nutidens unge savner det mest elementære sproglige beredskab i nabosprogene. Til gengæld er de ganske fortrolige med *engelsk*.

Har vi et skandinavisk sprogfællesskab?

Det er dette spørgsmål der er den igangsættende og drivende kraft i Ulla Börestam Uhlmanns disputats. Spørgsmålet er af vital betydning for alle der deltager i det nordiske sprogsamar-

bejde, og det er en af bogens store fortjenester at selve begrebet *det skandinaviske sprogfællesskab* analyseres og diskuteres.

Forfatteren følger i sin analyse af spørgsmålet om det skandinaviske sprogfællesskab Joshua A. Fishmans tredeling af selve begrebet sprogfællesskab i *sproglig lighed, interaktion og symbolsk integration*. Tidligere forskning i nordisk sprogforståelse gennemgås inden for denne tredeling, og det vises at hvis man bruger den (mangelfulde) internordiske sprogforståelse (der jo er baseret på den sproglige lighed) som kriterium, kan man næppe betragte Skandinavien som et sprogfællesskab. Ligheden mellem sprogene er i hvert fald ikke et tilstrækkeligt grundlag for sprogforståelsen. De to andre aspekter spiller en nok så afgørende rolle for at vi kan tale om et skandinavisk sprogfællesskab. Den hidtidige forskning har vist at sprogforståelsen aktivt befordres af kontakt, hvad enten denne kontakt sker direkte eller via medierne. Sprogfællesskabet skabes da i mødet mellem mennesker, ikke i mødet mellem sprog, som forfatteren udtrykker det (interaktionsaspektet). Hvad angår den ideologiske side af sagen kan man sige at hvor det sproglige beredskab slipper op, sætter den menneskelige beredvillighed ind. En sådan beredvillighed udspringer af samhørighedsfølelsen og er en vigtig forudsætning for at kommunikationen kan foregå via modersmålene (den symbolske integration).

Ulla Börestams svar på spørgsmålet om vi har et skandinavisk sprogfællesskab, er vel nærmest et betinget ja. Som hun ser det, er sprogfællesskabet ikke noget der eksisterer "i fix og fast mening", men noget som skabes og genskabes i mødet mellem mennesker. Hvordan det kan foregå i virkeligheden, er afhandlingens hovedemne.

Skandinaver i samtale

Den hidtidige forskning inden for nabosprogsforståelse bygger på forståelsestester, spørgeskemaundersøgelser og interviews. Grundlaget for Ulla Börestams undersøgelser er 15 timers videooptagelser af samtaler mellem unge "nordjobbende" danskere, nordmænd og svenskere, seks af hver, 18 i alt. Gennemsnitsalder: 22 år. De filmede samtaler foregår i København, Oslo og Stockholm og er arrangeret dels i grupper på tre personer

med hvert sit modersmål, dels i "dyader" med forskellige sprogkombinationer og med nationalsprog. Målet er at udbyde det billede vi har af den internordiske sprogforståelse, og til dette mål kan filmteknikken bidrage ved at opfange bl.a. gestus og ansigtsudtryk, og den valgte genre, samtalen, ved at være den naturligste ramme for skabelsen af et kommunikationsfællesskab. Man kan synes at materialet er for småt til at opfylde målet, men hovedsagen har for forfatteren været at se og høre hvad der foregår når unge skandinaver snakker med hinanden.

Med udgangspunkt i det faktum at nabosprogskommunikationen er kendetegnet ved visse diskrepanser på især det sproglige plan, men sikkert også med hensyn til attituder, kundskaber og erfaringer, drejer undersøgelsen sig om hvordan informanterne betjener sig af to mulige måder til at overvinde vanskelighederne. Den ene måde er at finde frem til en *sproglig mindste fællesnævner* (som kunne være engelsk), den anden er at håndtere problemerne *interaktionelt* således at man anstrænger sig betydeligt mere end ellers for at komme til en fælles forståelse som alle parter kan være tilfredse med.

Analysen af materialet omfatter således to dele: en rent sproglig analyse og en interaktionsanalyse. Herved anvendes og kombineres begrebsapparater fra to forskellige forskningsdiscipliner, nemlig dels fra den socialpsykologiske forskning med særligt henblik på *akkommodationsteorien*, dels fra den samtaleanalytiske forskning med særligt henblik på *problematisk samtaler/miskommunikation* og de dertil hørende *reparationsmekanismer*. Forfatterens egen fremhævelse af at afhandlingen handler om mødet mellem mennesker og ikke om mødet mellem sprog, understreges således af interessen for at studere informanternes udnyttelse af netop almenmenneskelige kommunikative ressourcer.

Den sproglige analyse

Ifølge akkommodationsteorien er vi mennesker tilbøjelige til at nærme os hinanden ved hjælp af sproglige og andre kommunikative midler, i hvert fald når samtaleklimaet er positivt. Man må hyle med de ulve man er iblandt, og mange skandinaver har oplevet hvordan et særligt blandingssprog, "skandinavisk", er

opstået i bestræbelserne for at få kommunikationen til at glide mellem nordboer, og hvordan man selv tyr til de glosler man kender fra nabosprogene. For andre, især de unge, er det naturligt at søge tilflugt til engelsk i kommunikationen med fremmedsprogede, inklusive folk med et andet skandinavisk sprog. Indslag af engelsk er endda ikke sjældne i den nationalsproglige kommunikation blandt unge, men i sådanne tilfælde er det jo snarere livsstilshensyn end forståelseshensyn der ligger bag.

Blandt Ulla Börestams informanter var tendensen til at søge en sproglig mindste fællesnævner svag: Kun knap én procent (500 sekvenser) af den samlede ordmasse i samtalerne udgøres af nabosprogsindslag, og de engelske indslag er forsvindende få (29 eksempler i alt). Man må spørge sig hvorfor denne nærliggende strategi til at "neutralisere diskrepanserne" er så lidet benyttet af informanterne. For så vidt angår brugen af engelsk, ligger der en væsentlig forklaring i informanternes hele situation: Som "nordjobbere" deltog de i et eksperiment som de vidste havde til formål at undersøge bl.a. nabosprogsforståelse. I den sammenhæng er engelsk jo nærmest tabu. Men hvad angår at tilpasse sig sprogligt ved hjælp af nabosprogene, må den svage indsats bunde i manglende færdigheder i nabosprogene. Det er i denne sammenhæng karakteristisk at de norske informanter tilpassede deres sprog mest (efter svensk) som dem der – med Ulla Börestams forklaring – hjemmefra er mest vant til at tilpasse deres sprog. Måske er deres aktive nabosproglige beredskab også større end danskernes og svenskernes. Deres ofte dokumenterede overlegenhed på nabosprogsforståelsens område kunne tyde på det. Ulla Börestams ræsonnementer over resultaterne afspejler hendes nuancerede og menneskevenlige forståelse af den konkrete kommunikation mellem de unge skandinaver. Hun pointerer således at en overdreven akkomodation kan give lytteren en følelse af at blive karikeret og den talende en følelse af underkastelse. Og hun fremhæver at den svage tendens til sproglig akkomodation kunne være udtryk for det optimale niveau. Med fare for at virke som en elefant i en porcelænsbutik vil jeg dog mene at informanterne ville have akkomoderet meget mere hvis deres nabosproglige beredskab havde været mere solidt.

Interaktionsanalysen

Samtalerne mellem de unge informanter foregik altså hovedsagelig sådan at de hver især talte deres modersmål. Men gennem interaktionsanalysen karakteriseres samtalerne som problematiske, hvad forekomsten af reparationsinitiativer, andre foranstaltninger til at undgå misforståelser og regulære misforståelser indikerer. I sammenligning med nationale samtaler er reparationsinitiativer mere end tre gange så hyppige i de undersøgte interskandinaviske samtaler. Man tager initiativ til at reparere når man beder den talende om at gentage det sagte eller forklare det nærmere eller bekræfte ens forståelse.

De mange reparationsinitiativer i materialet er sammen med en usædvanlig hyppig brug af forklarende gestus udtryk for den store koncentration og de store anstrengelser informanterne lagde for dagen. Og man må konstatere at de interaktive strategier blev benyttet i langt højere grad end sprogtilnærmelse blandt disse unge skandinaver. Men også reparationsstrategien har sine sociale omkostninger. Hvor ofte kan en samtale tåle at blive afbrudt af reparationsinitiativer? Ulla Börestam regner med at vi kun har set toppen af isbjerget. I flere tilfælde har hun konstateret at misforståelsernes antal stiger i takt med at reparationsinitiativerne bliver færre i samtalens løb. Undersøgelsen viser i øvrigt overraskende at danskere og svenskere havde endnu større problemer med at forstå visse nordmænd end med at forstå hinanden, idet deres reparationsinitiativer mest var rettet mod norsktalende. Derimod viser materialet ingen nævneværdig forskel kvantitativt mellem nationale og interskandinaviske samtaler mht. misforståelser. Men misforståelserne er af forskellig art. I de nationale samtaler kan misforståelserne skyldes at man taler forbi hinanden (fx på grund af manglende koncentration), mens de i de interskandinaviske samtaler oftest har sproglige årsager.

Sprogfællesskab og sprogforståelse – myte eller virkelighed?

Ulla Börestams afhandling viser os et modificeret billede af det nordiske sprogfællesskab. Det autentiske materiale demonstrerer at den sproglige afstand mellem danskere og svenskere er så stor at de ikke kan siges at være fulgyldige medlemmer af

sprogfællesskabet. Men som det også fremgår, var de unge danskere og svenskere lige villige til at anstrenge sig i de skandinaviske samtaler. I dette hårde arbejde blev de hjulpet af nordmændene, som også i denne undersøgelse viste sig som "de bedste i verden" i disciplinen nordisk sprogforståelse. De unge mennesker syntes selv at deres samtaler var forløbet bedre end de havde ventet. Med Ulla Börestams egen slutformulering har vi set "att en kedja kan vara så stark som sin starkaste länk".

Det er klart at materialet ved sin lidenhed kun kan vise os nogle tendenser. Men jeg mener nok at disse tendenser er værd at gribe fat i og bruge som en del af grundlaget for det fremtidige nordiske sprogsamarbejde. Det siges vel ikke direkte i afhandlingen at det nordiske sprogsamarbejde mere hviler på de ideologiske aspekter af begrebet sprogfællesskab end på den sproglige lighed. Men er det ikke det det gør? Er det ikke mest af alt samhørighedsfølelsen og den nordiske identitet det hele kommer an på? Er det politisk korrekt at slå på sådanne strenge i dag? Er der politisk vilje til at styrke den nordiske nabo-sprogforståelse? Jeg synes det er tankevækkende at de 18 unge skandinaver satte så mange kræfter ind på at forstå hinanden. Tænk hvis deres ideologisk betingede beredvillighed havde været støttet af et praktisk sprogligt beredskab! Ja, tænk!